

מאוצרות רות רבה ורות זוטא- על מגילת רות

רות רבה (מהד' מ"ב לרנר, תל אביב תשל"א) – רות זוטא (מהד' ש' בובר, וילנא תרפ"ה)

[א] רות א 1-2: "ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ, וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב, הוא ואשתו ושני בניו. ושם האיש אלימלך, ושם אשתו נעמי, ושם שני בניו מחלון וכליון, אפרתים מבית לחם יהודה"

[1א] **רות רבה:** רעב שבא בימי שפוט השופטים - ר' הונא בשם ר' דוסא: ארבעים ושתיים סאים היו, ונעשו ארבעים ואחת. - והא תני, לא יצאו ישראל לחוצה לארץ אלא אם כן היו סאתיים הולכות בשקל? אמר ר' שמעון בן גמליאל, אימתי? בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל בזמן שהוא מוצא ליקח, אפילו סאה בשקל, לא יצאו ישראל לחוצה לארץ. - והא תני "בשעת דבר ובשעת מלחמה כנס את הרגל, ובשעת הרעבון פזר את הרגל"? - ולמה נענש? על ידי שהפיל לבן של ישראל עליהם [...] כך אלימלך היה מגדולי הדור ומפרנסי את הציבור, וכיון שבאו שני רעבון אמר, עכשיו כל ישראל מסובבין על פתחי, זה בא בקופתו וזה בא בקפיפו. מה עשה? עמד וברח לו מפניהם, הדא הוא דכתיב "וילך איש מבית לחם יהודה"¹.

[2א] **שם:** "וילך איש" - גרדום. א"ר אבהו: בוא וראה כמה חיבב הכתוב ביאתה של ארץ ישראל יותר מיציאתה, להלן כתיב, "סוסייהם חמוריהם גמליהם" (עזרא ב, סז). ברם הכא "וילך איש" - גרדום. להלן, על ידי שהיו באים מחוצה לארץ, ייחס הכתוב את ממונם. ברם הכא, על ידי שהיו יוצאים מארץ ישראל לחוצה לארץ, לא ייחס הכתוב את ממונם, לכך כתיב "וילך איש" - גרדום.

[3א] **שם:** "ושם האיש אלימלך". ר' מאיר היה דורש שמות. ר' יהושע בן קרחא היה דורש שמות. "ושם האיש אלימלך" - שהיה אומר: אלי תבוא מלכות. "ושם אשתו נעמי", שהיו מעשיה נאים ונעימים. "ושם שני בניו מחלון וכליון", "מחלון" - שנמחו מן העולם. ו"כליון" - שכלו מן העולם.

[4א] **רות זוטא:** פרשה א ג, ומה ענין רות אצל עצרת? שהיא נקראת בעצרת בזמן מהן תורה, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על יסורים ועוני, וכן הוא אומר (אף) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעניי אלהים (תהלים סח יא). (ד) אמרה תורה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, תן חלקי בשבט של עוני שאם עשירים עוסקין בי יהיו מתגאין, אבל כשהן [עניים הם] מתעסקין בי ויודעין שהם רעבים, שנאמר ניתן הסבל במרומים [רבים]; וועשירים בשפל ישבו (קהלת י' ו')

¹ מקצת מאמרי חז"ל בשבחי הצדקה

* [1] אמר ר' אסי: שקולה צדקה כנגד כל המצוות (בבא בתרא ט ע"א).

* [2] אמר ר' אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות. שנגמר: "עשה צדקה ומשפט נבחר לה" מזבח" (משלי כא, ג) (סוכה מט ע"ב).

* [3] שנינו, ר' יהודה אומר: גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנגמר: "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא" (ישעיה נו, א) (בבא בתרא י ע"א).

* [4] אמר ר' יהושע בן לוי: כל הרגיל לעשות צדקה זוכה והוים לו בנים בעלי חכמה, בעלי עשר, בעלי אגדה (בבא בתרא ט ע"ב).

* [5] שנה ר' יהושע: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני - העני עושה עם בעל הבית. שנגמר: "שם האיש אשר עשיתי עמו היום בע"ז" (רות ב, יט) - "עשה עמדי" לא פתויב פאן, אלא "עשיתי עמו" (ויק"ר לד, ח).

* [6] ר' יהודה היה אומר: עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה - ברזל מחתכו; ברזל קשה - אור מפעפעו; אור קשה - מים מכבים אותו; מים קשים - עבים סובלים אותם; עבים קשים - רוח מפזרתם; רוח קשה - גוף סובלו; גוף קשה - פחד שוכרו; פחד קשה - זין מפיגו; זין קשה - שנה מפפחתו. ומיתה קשה מכלם, וצדקה מצלת מן המיתה שנגמר: "וצדקה תציל ממות" (משלי י, ב) (בבא בתרא י ע"א).

[5א] רות זוטא: "וילך איש מבית לחם יהודה". מי גרם לו גלות? עין רעה שהיה בו, שכך אמר: למחר עניים מתכנסין ואיני יכול לגור ביניהם. הוי שעין רעה שהיה בו גרמה גלות לו וליצא חוצה לארץ.

[6א] שם: "ושם האיש אלימלך, ושם אשתו נעמי, ושם שני בניו מחלון וכליון". מה ראה הכתוב להכריז עליו ועל אשתו ועל בניו? לפי שהיו מעכבין זה את זה, מצרות עין שהיה בכולן. בזמן שהבעל רוצה (לעשות צדקה) והאשה אינה רוצית, או האשה רוצית והבנים אינם רוצים מה שיעשו מצוה, אף על פי שאין כולן רוצין לעשות מצוות - הגזירה מסתלקת, אבל בזמן שאין אחד מעכב על חברו, הגזירה חלה עליהן.

[7א] שם: "ושם שני בניו מחלון וכליון". אמר רבי יוחנן: צריך אתה לחוש לשם. מחלון, שהוא לשון מחילה, נזדווגה לו רות המואביה. שהיתה רותתת מן העבירה. כליון, שהוא לשון כליה, נזדווגה לו ערפה שעמד ממנה גלית הפלשתי.

[ב] רות א 3-5: "וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה, וישאו להם נשים מואביות, שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים. וימותו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה"

[1] רות רבה: "וימת אלימלך איש נעמי". תני הכל מת והכל למיתה, ואשרי אדם שיצא בשם טוב מן העולם. מת האיש, מי מחסרו? אשתו, "וימת אלימלך איש נעמי". מתה אשה, מי מחסרה? אלא בעלה. "ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל" (בראשית מח, ז). א"ר יוחנן: עלי מיתתה של רחל. אמר יעקב אבינו: קשה היא עלי מיתתה של רחל, מכל הצרות הבאות עלי.

[2] רות רבה: "שם האחת ערפה" - שהפכה עורף לחמותה, "ושם השנית רות" - שראתה דברי חמותה. ר' ביבי בשם ר' ראובן: רות וערפה בנותיו של עגלון היו, הדא הוא דכתיב "ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא" (שופטים ג, יט-כ). אמר רב"ה: אתה קמת מכסאך ופסעת שלוש פסיעות בשביל כבודי, חייך שאני מעמיד ממך בן יושב על כסאי, שנאמר "וישב שלמה על כסא ה'" (דברי הימים א כג, כג).

[3] רות זוטא: "וישאו להם נשים מואביות". מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואביה, על שעשו מעשה עמון ומואב. "על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים" (דברים כג, ה). "שם האחת ערפה", שהיה לה ליערף כעגלה ערופה. "ושם השנית רות", שהיתה מרתתת עצמה מן העבירה לעשות רצון אביה שבשמים.

[4] רות זוטא א:ח.

ותאמר נעמי לשתי כלותיה. מפני מה היתה מחזרת אותן כדי שלא תתבייש בהן שכן מצינו עשרה שווקים היו בירושלים. ולא היו מערבין אלו עם אלו שוק של מלכים, שוק של נביאים, שוק של כהנים, שוק של לויים, שוק של ישראל, ניכרים בלבושיהם בשווקים, מה שאלו לובשין לא היו אלו לובשין.

[ג] רות ג 12-13: "ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני, ליני הלילה והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי..." - ד 1: "ובעז עלה השער וישב שם והנה הגאל עובר אשר דיבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני ויסר וישב"

[1] רות רבה: רבנן סבירין: טוב ואלימלך ובעז אחים היו, ור' יהושע אמר: שלמון ואלימלך וטוב היו אחים.

[ג] רות רבה: "ובועז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בעז". מה, לאחורי תרעא הוה קאים? א"ר שמואל בר נחמן: אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לשם, כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער. [...] "ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני", ר' יהושע אומר: פלוני אלמוני שמו, ר' שמואל בר נחמן אמר: אלם היה מדברי תורה, אמר: הראשונים לא מתו אלא על ידי שנטלו אותן, ואני הולך ליטלה? חס לי ליטלה [...] איני מערב פסולת בבני! ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

סיפורים

[ד] רות זוטא ד: אמר ר' אחא: כל הנושא אשה כשרה כאלו קיים כל התורה כולה מראש ועד סוף [...] מעשה באחד שירד מנכסיו, והיתה לו אשה כשרה, לסוף נעשה שכיר, פעם אחת היה חורש בשדה, נזדמן לו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחד, א"ל: יש לך שבע שנים טובות, אימתי אתה מבקש אותם, עכשיו או בסוף ימך? א"ל: קוסם אתה אין לי מה ליתן לך, אלא היפטר מעלי לשלום, וחזר אצלו עד שלשה פעמים, פעם שלישית אמר לו: אלך ואמלך באשתי, מה עשה? הלך לו אצל אשתו ואמר לה: בא אחד אלי והטריח עלי עד שלשה פעמים, ואמר לי יש לך שבע שנים טובות אימתי אתה מבקש אותם עכשיו או בסוף ימך, אמרה לו: אמור לו הבא אותן היום. והיה מתחבא מבניו, וחזר אצלו ואמר לו: הבא אותם עכשיו. א"ל: לך לביתך ואינך מגיע לשער חצרך עד שתראה ברכה פרוסה בבית, והיו יושבין בניו לחפש בידם בעפר, ומצאו מטמון שיזונו שבע שנים, ובאו וקראו לאמן, ולא הגיעו לשער עד שיצאה אשתו לקראתו ובישרה לו, מיד הודה להקב"ה, ונחה דעתו עליו. מה עשתה אשתו הכשירה? אמרה לו אנו בכל מקום כבר מושך עלינו הקב"ה חוט של חסד ונתן לנו לשבע שנים, אלא בוא נעסוק בגמילות חסדים בשבע שנים הללו, שמא מוסיף לנו הקב"ה טובה מאצלו, וכן עשתה, וכל מה שעשתה אמרה לבנה קטן כתוב כל מה שאנו נותנין, וכן עשה. לסוף שבע שנים בא לו אליהו ז"ל, ואמר לו: כבר הגיע שעה ליטול מה שנתתי לך, אמר לו: כשנטלתי לא נטלתי אלא מדעת אשתי, אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא בדעת אשתי. הלך אצלה ואמר לה: כבר בא הזקן ליטול את שלו, אמרה לו: לך אמור לו אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו אתן לך פקדונך, וראה הקב"ה דבריהם ובגמילות חסדים שעשו, והוסיף להם טובה, לקיים מה שנאמר "והיה מעשה הצדקה שלום" (ישעיה לב, יז).

[ח] רות רבה ה: ר' אבהו בשם ר' אליעזר אמר, צריכין להחזיק טובה לרמאים שבהם. דילמא: ר' יוחנן ור' שמעון בן לקי' הוון נחתין למסחי בהדין נימוסין דטבריא. פגע בהון חד מסכן. אמר להון, זכון בי. אמרין ליה, כד נפקין אנן זכינן בך. נפקין ואשכחין יתיה מית. אמרין, הואיל ולא זכינן בחייו ניטפל ביה במיתותיה. כד מטפיין מסחיין ליה, אשכחון גביה חד כיס דדינרין. אמרין, יאות א"ר אבהו, צריכין אנו להחזיק טובה לרמאים, שאלמלא כן, כיון שהיה א' מהם תובע צדקה ואינו נותן לו, מיד הוא עונשו למיתה.